

Különfélék.

A cultusminiszter legújabb törvényjavaslatai. A jelen füzetbe szánt önálló cikkek anynyira elfoglalták a kiszabott tért, hogy sem a vallás szabad gyakorlatáról és a vallásfelekezetek egyenjogúságáról, sem a pesti és kolozsvári egyetemekről szóló legújabb törvényjavaslatokhoz nem szólhatunk tüzetesen. Érintetlen azonban még sem hagyhatjuk a vallást és nevelést illető eme nagy fontosságú kérdéseket.

A vallás szabad gyakorlatáról és a vallásfelekezetek egyenjogúságáról szóló törvényjavaslat 13 §-ból áll. Az első 4 §-ben a teljes vallás és lelkiismereti szabadság oly határozott kifejezést nyert, hogy a ki eddig kételkedett volna a cultusminiszter liberálismusaiban, az is meggyőződhetett arról, hogy b. Eötvös nem csak az eszmék világában, hanem a gyakorlat mezején is hű bajnoka a szabadelvűségnek, mely nevét fénykoszorúval övedzi.

Az 5-dik § már némi aggodalomra adhat okot. Mi elismerjük, hogy az állam főfelügyeleti joga meg kell hogy maradjon, ha az államban államot nem akarunk teremteni; de a hogy e felügyeleti jog az említett §-ben körül van írva, könnyen megakadályozhatná az előbbi 4 §-ben kimondott elv megtestesíthetését. S ha áll az, a mi a 3-dik §-ben ki van mondva, hogy vallási hite vagy egyházi szabályai senkit nem menthetnek fel törvényben rendelt bármely polgári kötelességek teljesítésétől, akkor mi szükség van rá a vallásfelekezetek minden egyes határozatait s jegyzőkönyveit vizsgálat alá venni s erre egy költséges hivatali személyzetet tartani, mikor az oly egyházi határozat, a mely az ország törvényeibe ütközik, már ennél fogva életbe sem léptethető. Nézetünk szerint az alkotmányos szabad életnek főbb biztosítéka az egyéni szabad munkásság. E jog érvényesíthetése leginkább megilleti azokat a testületeket, melyek — mint egyének — a társadalom szellemi, tehát legdrágább érdekei fejlesztésére munkálnak, mely munkásságra az állam praeventív befolyása csak szibbasztólag hathat. Szerintünk az állam és társadalom szellemi érdekeinek emelkedése azt követeli, hogy az erkölcsi testületek s jelesen a hitfelekezetek, a legszabadabban munkálkodhassanak mindaddig, míg tetteik az állam törvényeivel s a társadalom érdekeivel öszsze nem ütköznek; ez esetben az állam kötelessége hatalma sulyával fellépni. Míg valamely felekezet ténylek által az önállóságra magát képtelennek nem nyilatkoztatja, nem csak feleslegesnek, sőt károsnak tartjuk a kézenvezető atyás-

kodást. Tehát az állam föfelügyeleti jogának gyakorlására vonatkozó §-et másképpen kellene formulázni.

A 6 és 7 §-ek szerint a róm. és gör. katolikus egyházakkal szemben az állam eddigi viszonya megmarad. Igaz, hogy ez némileg még az államvallás színezetét viseli magán; de a míg a kath. autonomia nem létesül és még inkább, a míg a kath. egyházi vagyontól a tisztán állami vagyon el nem különböztetik, másként nem is lehet; addig a kath. egyház sem követelheti magának az autonómiát abban az értelemben, a mint azt a protestáns egyházak birják, szervezetlen állapota miatt annak gyakorlatára képtelen lévén.

A 8-dik §. az áttéréseket szabályozza ugyanazon módon, a mint ez az 1868-dik LIII-ik t. cz. 3—8 §-ban körül van írva. Erre nézve sokkal czélszerűbb volna az Ausztriában levő szokást követni, mely szerint az áttérni akaróknak, nem az elhagyandó egyház lelkészénél, hanem a politikai hatóságnál kell magát jelentenie. Ez által meg lenne kímélve a vallását változtatni óhajtó egyén azon kellemetlenségektől, a melyeknek ki van téetve, ha történetesen olyan papja van, a ki csak a maga vallását tartja idvezítőnek s tulságos aggodalomba esik felebarátja idvessége felől. Ekkor aztán a kétszeri bizonyítvány s átirások is elmaradnának; a polgári hatóság tudathatná mindkét illető egyházzal a nála tett jelentést.

A 9-ik §. a polgári házasságkötés úttörője. A 10-ik § a gyermekek vallásos nevelésére vonatkozik. Megvalljuk, hogy e pontra nézve, mi más nézetben vagyunk. Nem lévén elzárva senki attól, hogy éppen azt a vallást kövesse, a melyet tetszik, óhajtanók megtartatni azt a törvényt, hogy a fiuk az apa, a leányok az anya vallását kövessék. A szabad megegyezés szépen hangzik, de a jelen esetre nézve, bárki mit mondjon, rendszeresen csak az egyik fél sérelmével eshetik meg. Aztán, ha már mégis a szülők joga a gyermekek vallását meghatározni, nem látjuk át, hogy e jogot miért gyakorolhatják csak a gyermek 7 éves koráig.

Ezek az érintett törvényjavaslatban letett főbb elvekre vonatkozó észrevételeink, a melyeknek bővebb kifejtését ezuttal kén-telenek vagyunk elhalasztani.

A pesti egyetemről szóló t. javaslatban a theologia három facultással tervezetlik béállíttatni. Ugy látszik, hogy a cultusminiszter nem tartja épp oly semminek a theológiát, mint azok, a kik attól még a tudomány nevet is meg akarják vonni. Ezt a lapokban valaki azzal akarta bébizonyítani, hogy a theologia azért nem tudomány, mert változhatatlan tantételekre van fektetve. Pedig hogy ez nem áll, semmi sem mutatja inkább, mint a jelenben ülésező római concilium, hol egy oly tantétel felállításán munkálnak, a mely eddig nem létezett. Aztán ha állana is, ez nem criteriuma a tudomány meghatározásának; mert ez uton a thezésis sem lenne tudomány, mely ugyancsak változhatntlan tantételen, t. i. a $2 \times 2 = 4$ -en alapszik. Mi szívünk-ből üdvözöljük az új t. javaslatot addig is, míg eljön az az idő, hogy valamint a philosophiának, az

orvosi tudománynak : ugy a theológiának is különböző irányai egy facultásban egyesíthetők lesznek. Üdvözljük egyfelől azért, mert az egyetem szó magával hozza azt, hogy abban a közmívelődésnek minden eszközei képviselve legyenek, s hogy a theologia ezek közé tartozik, mutatja a civilisatio története. De üdvözljük másfelől azért is, mert ez a legbiztosabb útja és módja a vallásfelekezetek kölcsönös érintkezésének, egymáshoz való simulásának.

A kolozsvári egyetemről szóló t. javaslattal egy óhajításunk közelebb jutott a valósuláshoz ; theologiai facultás nélkül azonban ezt sem tartjuk még a szó teljes értelmében egyetemnek.

Az egyháznak nyújtandó segedelmet az országgyűlés a vallás és közoktatási minisztérium költségvetése tárgyalása alkalmával a rendes kiadások sorából a rendkívüliekébe tette át. Ebben egy lépést látunk arra, hogy az egyes egyházaknak az állam részérőlí segedelmezése az állam költségvetéséből idővel teljesen eltűnjék. Mi egyébaránt, őszintén szólva, éppen az egyház függetlensége és szabadsága érdekében helyesnek is tartjuk az egyházaknak teljesen önerejökre utalását. S midőn unitárius hitfelekezetünknek az állam segedelmezéséből kizárása czéloztatott, csak a jogosság és méltányosság szempontjából szólaltunk fel, igazságtalannak és a méltányossággal ellenkezőnek látván, hogy míg némely hitfelekezetek az állami segedelemben részeltetnek, másoktól megvonassék.

Egyébaránt az a meggyőződésünk, hogy míg egyes hitfelekezetek kezén egyházi és nevelési czélokra állami vagyon van, addig a hasonló jogu és munkakörű egyházaktól az állam a maga segedelmezését nem vonhatja meg. És a mikor ez kivétel nélkül minden egyházra nézve békövetkezik, hiszszük, hogy vallásközönségünk ügyében semmi változást sem idézend elő ; háromszázados életünk történelme ugyanis biztosít minket az iránt, hogy annak az erős akaratnak és buzgalomnak nyomán, melynek sugallatára egyes hit-rokonaink mellett ekklézsiáink és belső embereink magokat évi rendes segedelemmel megrótták, e segedelmezést és önkéntes adót és kötelezettséget a szükség idején mindig készséggel sietnek teljesíteni.

Az unitárius isk, tanítók Torda-Aranyos körben egyletet alakítottak, melynek czélja tanítói értekezletek tartása által a népnevelés ügyét fejleszteni. Évenként kétszer gyűlnek össze különböző helyeken, s mi reméljük, hogy az illető ekklézsiák segédkezet fognak nyújtani e buzgó törekvésre az értekezlet koronként leendő elfogadása által. Az egyletnek minden környéki unitárius iskolatanító tagja. A tagsági díj 1 frt o. é. a miből szaklapok és könyvek vásároltatnak.

Az angol oktatási bill szerint, mely febr, 17-én terjesztett az alsóház elébe : a miniszter kerületekre kívánja felosztatni az országot Felügyelők puhatólják ki az iskola-köteles gyermekek számát, valamint a fennálló elemi iskolákat. Oly iskolák, melyek

nem ismerik el a tanfelügyelőket s más vallásbeli gyermekeket kizárnak kebelökből, nem vétetnek figyelembe. Ha az iskoláztatás megfelel a szükségnek, a kormány az egész kerületet saját felügyeletére hagyja, mint eddig. A hol az állami felügyelőség hézagot tapasztal, ott a kerület számára egy külön iskolatanács fog felállítani három, hat, kilencz vagy tizenkét tagból E tagokat a fennálló képviselők választják, így a városokban a várostanács. Kisebbségi községek együtt választják az iskola-tanácsot.

Az iskola-tanácsok egyik főfeladata leendő: iskola-alapokat teremteni. Ez alapok községi járulékokból, továbbá tanpénzekből és külön iskola-adóból gyűjtendők. Utóbbinál minden font után 5 penny számíttatik; ehhez járul az állami segély, mely azonnal utalványoztatik, mihelyt valamely iskolai alap 20 fontnál többet nem bír felmutatni. A segély ily esetekben tíz shillingig terjedhet egy-egy iskolát látogató gyermek után.

A tankötelezettség behozatala vagy elhagyása valamely kerületben az illető felügyelőre van bízva.

A billben továbbá enklitítés van pénzbirdságokról is, melyeket az iskolába nem járó gyermekek szülői fizetnének büntetésül.

A vallási kérdést a bill 7. §-a úgy oldotta meg, hogy a szülők akarására hagyja, vajjon járjanak-e gyermekeik a vasárnapi és egyéb vallási oktatásokra vagy nem, s e tekintetben elegendő, ha a tanítót ez elhatározásukról írásban értesitik.

Mi a vallás-tanítókat illeti, azokat az iskolai előjáróság nevezi ki, még pedig szükség szerint bármely vallásu tanulók számára egy-egy vallási oktatót, ha azok száma elég nagynek tetszik ily tanszék felállítására.

A bill a „B. p. K.” szerint némely hiánya mellett is, egészben véve kedvező fogadtatásban részesült s egyelőre csak Anglia s a walesi herczegség elemi tanodáira terjesztetik ki.

Egy csodálatos gyűjtemény találtatik Rómában a Szent Ágoston egyházban, mint egy jelenleg Rómában mulató r kath, pap írja a pozsonyi német hirlapnak. „Mintegy fél óráig gyalogolva — mond a tudósító — rútabb és sárosabb utczákon át, mint a minők a mi magyar kis városainkban található, elérkezém végre a sz. Ágoston-egyházhoz. Bémenvén e templomba, senkit sem találék ottan, egy meztlábos sekrestyésen kívül, a ki azonnal ajánlkozék nekem — természetesen egy kis díj fejében — megmutogatni az ott őrzött sz ereklyéket. A sekrestyébe vezetvén, megmutatá nekem selyem párnán egy keskeny üveg tokba zárva azt a kötelet, melylyel Judás Ischariotes magát felakasztá. Hű Ciceroném vátig erősíté, hogy az ereklye hiteles, és én nem voltam képes az ő állítását legkevésbbé is kétségbe vonni. Egy más üveg tokban látható Gábor arkangyal szárnyának egy tolla, melyet VII. Gergely pápa nyert az angyaltól buzgó imáiért, s az én jámbor vezetőm mély jelentőségű tekintettel tudatá velem, hogy ő ismer egy kegyes férfit, birtokosát még egy hasonló tollnak azon angyal szárnyából, s örömet

szolgálna vele egy más áhitatos kereszténynek. A célzást nem akarván megérteni, tovább menénk az ereklyék szemlélésében. Ott láthatám mindjárt a taréját annak a kaksnak, mely éppen akkor szólott, mikor Péter az ő mesterét megtagadá; ott azt a pálczát, a melylyel Mózes a Veres-tenger vizét szétválasztá, s azután színről színre láthatám a Noé szakállát. Cicero-ném újra meg újra figyelmeztete engem, hogy „kegyes ember“ létemre nagyon jutányos áron kaphatnék ezekből a megbecsülhetlen ereklyékből. A pozsonyi hirlap megjegyzi e levélre utóiratképpen: „Érdemes papunk úgy látszik nem volt szerencsés láthatni azt az ereklyét, mely véleményünk szerint az öszszes gyűjteménynek gyöngyeül tekinthető: egy fogát annak a lajtorjának, melyen Jákob, ál-mában fel s alá járni látta a menynei seregeket!!

A conciliumi ellenzék fogy. „Oh boldogságos szent szűz! a pápa tégedet szeplőtelennek nyilvánított, te viszont eszközöld ki, hogy ő csalhatlan legyen!“ ez ájtatosan naiv könyörgését egy a concilium mellett izgató francia hirlapirónak osztani látszik négy magyar püspök is, élükön Simor áldornagygyal, kiket biztos hírek szerint sikerült volna a jézsuita pártnak a zsinati ellenzék lobogója alól elvonni. Magyarország herczeg-primásának s négy püspökének e rögtöni elpártolása a tudomány s jellem tekintetében kitünőbb férfiakat soraihoz számító minoritástól (Haynald püspök nem volna az elpártoltak között) nyomasztó hatást gyakorolt, mint írják, a Strossmayer vezérlete alatt álló hű ellenzékre. Nem csekélyebb benyomást teend ez esemény kétségkívül a magyar liberalis katolikusok nagy számára is.

Egy támasza a pápai széknék. New York városa örültjeit egy Blackwell nevű szigeten ápolja. Az örültek között van egy irlandi, ki azt hiszi, hogy ő a pápa világi uralmának megmentésére Istentől van küldve. Ezért a sziget egyik sarkában 8 év előtt épített magának egy sárvárat, ellátta azt lőrészekkel, felvonó hiddal, sánczokkal és belevonta magát. Ha látogatók jönnek, a szükséges parlamentirozás után kijő és mindenkitől 25 centet vesz „Péter-fillér“ fejében, se többet se kevesebbet. Nagyon sok látogatója van, s ha látogatója nincs, odujába vonul vissza azon nyugodt öntudattal, hogy rendeltetését teljesíté, a pápa világi uralmát megmenté. És ez az öntudat anynyira megnyugtatta, hogy Blachwellben ő a legszelidebb örült; csak akkor átkozódik, ha valaki hatalmát kétségbe vonja.

Schisma-jelek a róm. kath. egyházban. A görög egyházhoz tartozó örmények mellett, kik az Ararát hegyén Etschmiazinban székelő pátriarchát ismerik el egyházi fejőknek, léteznek köztudat szerint Ázsia és Európa több országában egyesült örmények, kik a római pápa primátusát elfogadták. Egyike a legjelentékenyebb egyházaiknak Perában Konstantinápoly elővárosában van. A katolikus örményeknek elejétől fogva joguk volt saját püspökeiket választhatni, ez utóbbiak viszont pri-

mást vagy lelki főnököt választhattak magoknak. A pérai egyház-köztség ezenkívül egy világi patriárchát is szokott volt választani, a kinek vezetése alatt egy kancellária állott, több tekintélyes egyháztagból alakult tanácscsal. A primás halála után sikerült a jelen zsinaton levő Hassun püspöknek római hatalmas pártfogók segítségével kivívni, hogy a szent széktől konstantinápolyi érsekprimássá neveztetnék ki, a nélkül, hogy a kinevezésnél az egyháznak legkisebb része is lett volna, sőt sikerült a nagyravágyó primásnak magát világi patriárchává is kineveztetni. A község béketűréséből kifogyván bizottságot küldött Rómába, mely követelné az egyháztagok régi jogának visszaállítását, mely szerint maguk választhatnák püspökeiket s ezek által közvetve patriárchájokat, s kérte egyszersmind a mostani patriárcha és primás Hassunnak hivatalából való letételét. Erre a szentszék válasza a pérai vicariushoz apostoliatlan kevély szavakkal így hangzék: „Parancsolja meg ön a békétleneknek, hogy tüstént térjenek vissza az engedelmességre, vagy a patriárcha élni fog hatalmával. Barbaro bibornok“. A patriárcha hasonló kevély hangon írta a „Conservatív“ tanácsosokhoz: „Közöljék önök mindenkkel, hogy a „radikálisok“ követelései mind elvetvék. Az új szakadár egyházár föltétlenül kárhóztattatik. Róma kérelhetlenül fog elbánni vele. Hassun“. — Láthatni ebből, mennyire sajátjává tette Mons. Hassun Rómában a nyugoti műnyelvet. Conservatív örményekről beszél, mint egy jól beiskolázott államcsiny-miniszter. Az ellenzéki örmények, a kik sajátlag a conservativek, megemlékeztek arról, hogy hiszen nem a pápa, hanem a szultán az ő uralkodójok. A porta a római udvarnak jó leczkét adott a türedelemben, s a kérvényezőknak átengedte a sz. János Chrisostomus-egyházat, hol most isteni tiszteletöket tartják. Legújabb hírek szerint a Schisma mind tovább harapodzik a török tartományokban, az anathemák daczára, mikkel a vicarius a római primátustól elszakadó örményeket sujtogatja.

Az ultramontanismus győzelme a bajor kamarában.

A porosz katonai kormány elleni közgyűlölet fejti meg azt az első pillanatra természetellenesnek látszó frigyét, mely a bajor demokráciát nem rég az ultramontanokkal egyesíté. A porosz párt mit sem mulasztott el a szövöttekezés megrontására. E végre mozdítá elő az 1869 tavaszán Wormsban tartott nagy meetinget is, mely a protestáns érzület erősítése céljából volt rendezve a Concilium ellen, mindamellott, hogy maga is protestáns lévén megragadólag az ultramontán iránynyal rokonszenvező orthodoxyát pártfogolja inkább, mint a tudományyal s korműveltséggel egy lépést tartó „szabadelvű protestánsokat“. A porosz kormánynak természetesen keze ügyébe esett rémképül mutathatni fel a pápai gyűlést a végre, hogy Róma szellemi zsarnokságától való megijedés a déli szabadelvűeket és protestánsokat majd ölébe hajtja a berlini katonai dictaturának. E reménye füstbe ment. A dél-németek tudják, hogy nincs miért oly nagyon félniök az ultramontanismus ere-

jétől. Ugyanis mi az a jézuitikus katholicismus? Egy vastag felfogása a vallásnak, mely szerint ez nem volna egyéb mint csupa népkormányzási eszköz, oly műszer, a melynek rúgóit ügyesebb kezek saját kényök és céljaikhoz képest játszathatják. „A németek — úgy mond a lelkes Pressense — védvék a jézuitismus ellen saját legbensőbb természetök által. A legmélyebben vallásos faj levén, nehéz elhítenni velök azt, hogy lehet embernek vallása a nélkül, hogy abba egy kicsit saját énjéből, lelkéből, azon gondolkodó szívből is fel ne olvasztana, a melynek ők a kedély nevet adták. Hitőket szeretik, mert az nekik életelemük, nem azért ragaszkodnak ahoz, mert egy bulla vagy rendelet szabja eléjük. Ki volt Luther, a nagy német férfiú? A lelkiismeret szószólója; több volt neki az egy világnál s azt sérthetetlennek kiáltván ki, Róma s a császár sem voltak elég hatalmasok azon erőszakot tenni. Ezen feljül Németország egyike a tudományos műveltség legfőbb tűzhegyeinek. A jézuiták csak akkor lesznek urai és igazgatói a német papságnak, ha sikerülhetne lerontaniok az egyetemeket s theologiai facultásokat, a melyekből a Wessenbergeek, Döllingereek, s a szabadelvű katholicismus több tudós és tiszteletre méltó képviselői keltek ki. A német püspökök nagy többségének a zsinaton követett eljárása eléggé tanúsítja, milyen jól tudták felfogni a demokraták a helyzetet.

A türelem egy szép példáját közölhetjük Konstantinápolyból, hol a görög patriárcha egy a keleti egyház papságához és községeihez kibocsátott körlevelében inti híveit — utalva a türelmet és szeretetet tanító evangéliomra — hogy a protestánsokat mindenütt, hol azok szétszórtan élnek, vagy nincsenek azon helyzetben, hogy önálló községet alkossanak, segítenék világi és lelkési tanácsukkal, ha szükség esetében azért a görög egyházhoz folyamodnának. E felhívásra az adott alkalmat, hogy a protestánsoktól oly helységekből, hol idegen nép- és hitfelek között elszórtan lakoznak, halálózás esetében a római katolikusok megtagadták a keresztény temetkezhetést. A patriárcha arra emlékeztet, hogy Krisztus egyháza egy test, mely magába foglalja mindazokat, kik Krisztusban üdvözítőjüket tekintik, bár minő alaku istenitiszteletet kövessenek is; kötelesek vagyunk mindenek iránt egyenlő részvétel és segélyvel viseltetni.

A vallási be nem avatkozás, e czim alatt a francia liberté, f. évi márczius 22-ről a következő cikket hozza:

„Az olasz lapok nagyobb része azt állítja, hogy a kormány feje Lanza ur, környezetében több államférfiúnak kinyilatkoztatta, hogy Franciaországnak, sőt bár melyik oly hatalomnak is ellenére, mely anak politikájához csatlakoznék, az olasz kormány elhatározta, hogy tartózkodni fog minden egyenes vagy közvetett beavatkozástól a concilium ügyébe.

Bécsben, Berlinben sőt még Münchenben is vonakodnak oly lépéshez csatlakozni, melynek célja volna előlegesen beavatkozni a

concilium ügyeibe. A bé nem avatkozási e politika oly logikai és anynyira öszhangzásban van a politikai testületek érdekével, miszerint önkénytelenül kérdezzük: ugyan mi alapjuk lehet a francia kormány által a concilium határozatai ellen előlegesen teendő óvásról s meg arról szárnyaló híreknek, hogy a francia kormány külföldön követet küld Rómába?⁴

Ha az olasz kormány a concilium működésére nézve csakugyan azon nézetben van, melyet feje az idézett cikk szerint nyilvánított, álláspontját bizonyosan az egész szabadelvű közönség osztani fogja, s éppen oly helyesnek, az egyház és hit szabadságával anynyira megegyezőnek találandja, menynyire igazságtalannak és veszedelmesnek a francia külügyi miniszter azon szándékát, mely szerint a concilium munkálkodásaiba egy rendkívüli követ által befolyni és arra hatni szándékszik, s ez által visszavinni az állam és egyház közti viszonyt vagy három századdal. S azt éppen most, midőn a szabad egyház fogalmának jelszava alatt állam és egyház egyiránt iparkodik kibontakozni azon szerencsétlen házasságból, mely mind két félre, s így az egész civilizált emberiségre csak veszedelmet szült hosszú idők során.

Antonelli bibornoknak tulajdonított azon felelet, mely szerint a concilium csak hitcikkelyekkel és a hit dolgaival foglalkozván, határozatai Franciaországot semmi veszélylyel sem fenyegetik, Daru grófot nem csak megnyugtathatja, sőt meg is szégyenítheti. Mi sem vagyunk képesek felfogni, hogy mi veszély érheti abból a politikai testületeket és államakat, ha az egész katolikus kereszténység vagy annak bár mely része azt hiszi, hogy feje csalhatatlan, csak polgári kötelességeit híven teljesítse.

S bár az álláspontot, melyen a concilium áll, s az irányt, melyben halad, aberrationak tartjuk, s az illetők gyarló törekvésének a végre, hogy a szellem haladása mozdonyának kerekét megállítsák; mégis ügyökbe való minden hatalmi beavatkozást hibáztunk, részint, mert az a meggyőződésünk, hogy a hit dolgában csak az illető hívőknek van joguk belésszólni. A ki a csalhatatlanság hitét velünk absurditásnak tartja, ne hídje; ki a hierarchia hatalmát terhesnek tartja, álljon ki előle; másfelől látjuk azokat a véres sebeket, melyeket a világi hatalomnak a vallással egyesülése éppen úgy mint ellenségeskedése vágott a társadalom testén.

A szellemet bénítani szándékszó törekvések ellen a szellemnek és józan észnek fegyverével — a szabad szóval lehet sikerrel küzdeni. Hívja vissza a francia kormány Rómából az igazság és jog ellenére Rómában fészkelő katonai erőt; engedjék az illetők szabadon nyilatkozni előbb helyben Rómában és egyúttal mindenütt az illetőket s azonnal feleslegessé válik a rendkívüli követek küldése.

A bolognai városi tanácsról írja a „M. Á.” hogy nem csak a katechismust küszöbölte ki az iskolákból s a nyilvános vallásgyakorlatot tiltotta el joghatósága körében, hanem tanácsilag elhatározta, hogy a különféle szobrok, képek, kereszték az utcákról

s nyilvános helyekről eltávolíttassanak. Erre a nép febr. 5—6. közötti éjjel minden vallási jelvényt szétrombolt.

Unitárius ügyvéd Olaszokban. La Riforma del Secolo XIX. (A 19-ik század réformációja) címmel Milanóban megjelenő folyóiratban S h a r b a n o, ügyvéd és a modenai egyetem nemzetgazdászata tanára, így ír: „Több nemzetgazdászati munkámban, mindenekfelett a 19-ik század művei című könyvem 2-ik kötetében nyilvánítottam, hogy én erősen ragaszkodom az unitarizmus tanaihoz, a mely lényegében a Jézus Krisztusnak és az első keresztényeknek eredeti hite volt és fenntartott számunkra az első eretnekek irataiban a középkor babonáinak szemetje között és a papi zsarnokság alatt is. Unitarizmus vala hite a mi dicső bibliai kritikusainknak, S o c i n u s n a k, és közelebb a mi időnkhez, N e w t o n Izsáknak, L o c k e n a k, M i l t o n n a k, C l a r k e n a k s Anglia nagy vallási csillagainak a latitudinar iskolából. Végre a mi körünkben, Észak-Amerika unitarizmusa az erkölcsi bölcsesség, az erény és kegyesség szokatlan fényében megtestesülve áll előttünk C h a n n i n g b e n, egyikében az emberi természet tiszteletre legméltóbb alakjaiban, a melyet ismerünk. Én unitárius vagyok, én csak egyetlen egy Istent hiszek, ki a világnak teremtője. Én megvetem, mint bálványimádást, a szentháromság dogmáját és a Krisztus istenségét. Én Krisztussal, Istennek egy szülött fiával, az Isten rendkívüli követével az emberiséghez, hiszek a lélek halhatatlanságában, a legfőbb lény atyai gondviselésében, nem többet és nem kevesebbet ennél.

Az unitárius nézetek roppant terjedésére mutat az a körülmény is, miszerint egy angol vállalkozó a híres amerikai hit-szónok, C h a n n i n g műveinek egy kötetben való kiadására előfizetést hirdetvén, ezelőtt mintegy két hóval, nem kevesebb, mint 16,000 előfizető jelentkezett. E művek nagy részét predikációk, még pedig erős unitárius színezetűek teszik, a mi azoknak jeles volta mellett szintugy, mint az unitárius vallás-elveknek mindinkább gyarapodó népszerűség mellett tanusít.

Egyházi és isk. czélokra tett adakozások vallásközségünkben 1868-ban. Nagy-kedei F e k e t e S á m u e l, nyug. kir. udvari tanácsos és hitvese, K e n d i K á n d i d a a sz.-kereszturi unitárius iskola tanuló ifjai számára tudományos használatul egy díszes üvegorbitéku ládába szakismerettel bérendezett, Magyarország és Erdély királyainak és fejedelmeinek korából való, nagy becsű arany és ezüstpénz-gyűjteményt ajándékoztak. — A tordai háromszázados zsinaton bejelentett alapítványokat, u. m. 1) B e r d e M ó z e s, szegény tanulók számára czipóra tett 1000 fr. 2) Ö z v. F e j é r M á r t o n n é, beteg tanulók gyógyítására tett 2000 fr. 3) K e l e m e n B e n ő, a) a sz.-mihályi isk. számára 200 fr. b) a vargyasi isk. számára 200 fr. c) a kolozsvári isk. számára 2000 fr. d) az angliába küldendő tanuló segélyezésére 2000 fr. 4) P a g e t K á r o l y n é, a Paget Olivér emlékére tett 4000 fr. o. é. alapítvá-

nyaikat mindnyájan bé is fizették. — *Abásfalván.* A közs. birtokosság 54 fr. A malmos társaság 66 ft 66 krt. Jakab Pál és Bató Rebeka 7 fr. Csoma Sándorné 6 ft 66 kr. Özv. Bugja Sándorné hagyományából bėjött 39 fr. 90 kr. az ekkla javára. — *Arkoson.* Néhai Nagy Pál és neje Vitályos Terézia, a Szentkeresztii udvar, Veres György és neje Lengyel Borbára urvacsorai kenyeret és bort. Nagy Pálné egy ar. szélü tángyért. Lőrinczi Juliánna egy uraszt. keszkenyöt. Göde Sándor egy ar. és ezüstözött poharat. Lőrincz Mihály és neje Sebestyén Sára az ekkla malmához 8 fr ért. vas-készletet. Zoltán András 3 ft ért. munkát Bartos Jósiás és neje Lázár Mária egy pár halotti gyászpadot. Kis Mihály, esp. a vizsgáló szék asztalát több éven sajátjából állotta ki. — *Al-Rákoson.* Az orgona áraban ajándékoztak az ekkla tagjai 91 ft 75 krt. Józsa András a papi-lak tornácza építéséhez téglát. Göncz Mihály, h. pap és neje a kőmiveseket élelmezték. Szabó Sámuel és neje Szabó Rebeka, Rákosi Mihály és neje Kovács Anna, Józsa András, Füzi Zsigmond és neje Szőcs Anna urv. keny. és bort. — *Ar-Rákoson.* Mint rendszeren több év óta urvacsorai bort és kenyeret Biró Sámuel. — *Bágyonban.* A birtokosság által ajándékozott államkölt. kamatja 62 ft 44 kr. Csegezi Tamás és Ferencz urvacsorai bort és kenyeret s élelmezték a vizsg. szék tagjait. — *Boldogasszonyfalván.* Bán Sámuel 2 fr. Özv. Gyarmati Jánosné 2 fr. Gagyí Jakab urvacsorai bort. — *Bözödön* Vas János 4 fr. — *Csokfalván.* Nemes József 26 fr. 60 kr. az ekklának. A falu közönsége 40 ft isk. tanitói fizetéspótlásra, hogy a tanítás nyárban se szűnjék meg. *Csegezben.* Csongvai Lőrincz az urvacsorához kenyeret. *Datkon.* Több hitbéli rokonunk feltiltott ugarföldrök fütermésének jövedelmét a mesteri lak és isk. ház építési költségére ajándékozván, ebből bėjött 167 ft. Ugyan e célra 80 egész és egy félgazda tüzi ölfákat készítettek és adtak el, ért. 32 ft 20 kr. Ismét az ekkla tagjai 440 ft 80 kr. készpénz adománynyal járultak. Iskolai fali-táblák szerzésére többen 1 frt 40 kr. Orgona igazításra többen 13 frt. Néhai Kallos Mihály végrendeletileg hagyományozott egy db szénafüvet. Szén Dávid urasztalára bort. *Derzben.* Torony építésre a közs. birtokosság 230 ft, a juhos társaság 120 ft, Bodor Pál ev. ref pap 50 frt. Inczei József esperes 20 ft. Dénes György 20 frt. Az ekkla tagjai az építés alatt mindenféle m. embert ingyen élelmezték. A juhos társaság a Status kamat fedezésére 63 fr. Egyed Zsigm. Ballok Mih. Barta Zsigm. Keresztély Fer. Orbán Zsigm. és Nagy József urv. kenyeret és bort. — *Énlakán.* Barta Zsigmond, mest. és neje Szabó Rózália egy keresztelő poharat. Török József gondnok és neje Biró Zsuzsánna egy uraszt takarót. Rafaj Tamás és n. Patakfalvi Juliánna 28 fr. Fülöp István 1 ft az ekklának. — *Fiatfalván.* Orgona javításra többen 10 fr. A háromszázados ünnep emlékére készített uraszt. poharra özv. Kálmán Mózesné 10 ft Özv. Lőrinczi Andrásné 2 fr. Özv. Lőrinczi Mózesné 1 fr. Id Fodor János 1 fr. — *F.-Rákoson.* Orgonára 63 ft 20 kr. és 67 v. gabnát adtak s az orgona csinálót ingyen élelmezték többen. ifj. Szé-

kely János egy szám-mutatótáblát és az orgona karra egy csinos rácozatot. Székely János, Biró Ferencz, Székely Miklós, ifj. Biró Ferencz és n. Fitori Anna urv kenyeret és bort. — *Gyepesben*. A közs. birtokosság torony építésre 593 ft 96 kr. a közs. előjáróság ekkla szükségekre 22 ft 64 kr. Özv. Rácz Mihályné a templom piazza kipadolására 5 fr. — *Hévizen*. A papi újlak építésére az ekkla tagjai együttesen 208 ft; a papi-lak fedelére al-rákosi gazdat. Józsa András 57 ft 47 kr. ért cserepet. — *H.-8zt.-Pálon*. A papi ház építésére az esztenás társaság 6 fr 33 kr. a vargyasi község 4 szál cserefát; urv. borra id. Péter Mózes 1 ft és kenyeret. Máté Andrásné 65 kr. Máté Jánosné, Sándor Péter kenyeret. — *H.-Sz.-Péteren*. A község az iskolába egy érczfüttöt — *H.-Újfaluban*. Özv. Benedek Andrásné egy urv. selyem keszkenyöt. A községi birtokosság 12 ft Özv. László Jánosné 1 ft o é urvacsorai bort ígérték Benedek J. Kálmán A. Benedek A. Birtalan M. kenyeret mindenkorra Birtalan Ist. gondnok — *Karácsonfalván*. Elekes Rebeka keresztelésre egy selyem ruhát — *Keményfalván*. Oklándi e. b. Kassai Sámuel büntetéspénzből 15 fr. a község. birtokosság 11 ft 60 kr. Deák Györgyné egy v. buzát Lakatos János halála utánra egy 100 □ öl területű belső telket. — *Kereszturton*. Patakfalvi Mártonné az uraszt. egész életére bort ajánlott. Kálmán Pál 4 ft 67 kr. Kövendi Károly az iskolába egy ablakot csináltatott. — *Kidében*. A vidéki hitrokonok templom kijav. 35 fr. Horváth Ábel az ekkla levelei számára egy ládát. Az ekkla tagjai a korcsmajogból reájok eső részt 1865—1870-ig felajánlották. — *Kolozson*. Ürmösi Sámuel isk. czélokra 40 firtos kötlevelet. Kovács Imre, Darkó I. Pilbak Gy. urv. kenyeret és bort. Darkó József 1 ft 7 kr. Simén Domokos 50 kr — *Kolozsvártt*. Pap Eszter egy urasztalára való takarót. Zsombori János egy pakfont fedelű kő korsót, az urasztalához kenyeret és bort mindig egyes hivek adtak; valamint a főisk. szegényebb tanulóit élelemmel segítették. — *Komjátszegén*. Szatmári Zsuzsánna egy uraszt takarót Szabó János 2 fr. Pap Sándor 40 kr. — *Korondon*. Özv. Szabó Mózesné az uraszt. egy szőrkeszkenyöt. — *Kövenden*. A birtokosság korcsmajogából 352 ft 74 kr. Tanka Sámuel urv. kenyeret, Szász Gergely bort. — *Laborfalván*. Id Berde Mózes az ujonnan épült templomra 50 frt, négy évig az urasztalára bort, az új orgonára 14 ft, az urasztalára egy poharat, a templomba szám-mutatótáblát; a háromszéki hét unitar. ekkla tanulóinak ösztöndíj 60—60 frt; a mester számára 40 fr. A hivek orgonára adakoztak 115 ft, a magtár számára 176 v. gabonát, pénzül 28 ft 10 kr; a magtár mellé alapított fiók-pénztárra 10 ft, ugyane czélra Berde Antal és n. Orbok Rebeka 20 fr. — *Medeséren*. Bartalis Andrásné egy uraszt. takarót. László M. és Lázár M. urv. bort. — *Muzsnán*. Az oskola mesteri ház építésére az ekkla tagjai 8000 téglát, Dénez György 2000 téglát, Hatházi József 1000, Vida Sándor 1000 és Mester Lajos 1000 téglát. — *Ny.-Szt.-Lászlón*. Özv. Tolnai Jánosné a papság részére egy 90 öl h. nyil-erdőt. — *Ny.-Szt.-Már-*

tonban. Közrovatal utján új papi ház emeltetett. Nagy Pál az ekklának 20 fr. — *Oklándon.* Kassai Sámuel a tanuló számára félkötés pappirt s 70 irkát — *Raván,* ifj. Izsák Mózesné egy keresztelő poharat, csöbi r. kath. Károly Mózes és Asztalos Judit, Vas György és Asztalos Rózália ajándékoztak egy kis nyíl-erdőt az unitár ekkla erdejével való tagosításra — *Recsenyédén.* Bencze József a papi újház ablakait beüvegeztette. A közs. birtokosság a korcsma haszonbérből ajándékozott 148 fr. — *Szabédon.* Tövisi Mártonné egy uraszt. poharat Hajdu Juliánna az isk. javára könyvtartónak egy záros szekrényt. Kelemen Albert egy földgömböt. Kelemen István a magtár számára egy j. könyvet — *Szaváton.* Sala Sámuel isk. helyül egy szép fekvésű, 1 hold 484 □ öl területű b. telket és 10 szál tölgyfát az építéshez. Pál Mózes h. pap 100 fr. az isk. javára: urv. kenyeret és bort adtak Sala Sámuel, Gothárd József, Gothárd Sándor, Bodor György, Kádár István, Kis József és Székely Ferencz; egy hangversenyből az isk. javára 87 fr. — *Sinfalván.* A közs. birtokosság korcsmajogából 30 fr. — *Siménfalván.* Jakabházi Zsigmond 5 fr. Az ekkla tagja isk. építésre 43 ft 8 kr. Marosi János 60 kr. Holstein Emmanuel 40 krt. iskola kézikönyvekre — *Szt.-Abrahámon.* Özv. Bota Györgyné isk. építésre 50 fr. Mátéfi András és n. Gáspár Zsuzsánna isk. helyiségül egy 20 öl h. és 10 öl sz. b. telket; ifj. Jakab József és n. Mátéfi Mária, ev. ref. vallásuak, csináltattak egy templomi ablakot és többrendben urv. kenyeret és bort; ugy. szintén Danka M. Fekete J. Fekete Gy. Gagy M. — *S.-Szt.-Királyon* Molnár József és n. Költi Ágnes urv. kenyeret adtak és életökben adnak. — *Szt.-Gerliczén.* Iszlai József egy beállítandó s. tanító számára egy 2 v. földet. Jakab József urv. kenyeret. — *Szt.-Miklóson.* Tiboldi Zsigmond 1 fr. 23 krt. — *Szt.-Mihályon.* Az ekkla tagjai 32 kal. búzát és 29 kal zabot; Kelemen Benő 50 fr. Inczei Dénezs 5 fr. Kuti Imre 40 krt. egy új orgona készítésre; Gálfi Sándor urv. bort. — *Szt.-Mihályfalván.* Dobos József papibér gvarapítására egy alapítványt 150 szemes törökbuza magtárral. — *Toroczkón.* Botár István és n. Varga Zsuzsa, özv. Tobiás Istvánné, özv. Lénárd Mihályné, Kelemen Mihály és n. Máté Ilona, Zsákó János és n. Simándi Judit urv. kenyeret és bort — *Tordátfalván.* Bartalis András egy szántójának egy évi hasznát orgona alapul — *Turban.* Csipkés Albert urv. kenyeret és bort. — *Ürmösön.* Egy 5 mázsás harangöntésre az ekkla tagjai 500 ft értékű fát; Gyerő Dávidné, Maurer Károly urv. bort és kenyeret — *Jánosfalván.* A közs. birtokosság 171 fr. 50 kr. Özv. László Jánosné 1 fr. László Domokos tanuló gyermekek számára egy kötés pappirosat. — *Járában.* Erdős János sirásához egy irtó kapát és egy csákányt; b. Kemény Ödönné urv. kenyeret és bort — *Vadadon.* A falu közönség 10 fr. Fülöp Miklósné az uraszt. egy kannát, kereszteléshez egy tángyért és poharat Özv. Kisgyörgy Károlyné urv. kenyeret és bort élethossziglan. — *Várjfalván.* Barla Domokos urv. kenyeret; a torony megbádogozására a hivek 272 ft 82 krt. — *Várösfalván.* A közs. birtokosság 50 frt o. é.